

Globalna antika III: istraživači, institucije i projekti

dr. sc. Goran Đurđević

Beiwai koledž, Pekinško sveučilište za strane studije

Uvod

U proteklim smo tekstovima obradili teorijske aspekte globalne antike i praktičnu primjenu u vidu nastave. Ovaj će tekst biti posvećen znanstvenicima, projektima i institucijama koji su zadužili, razvijali i doprinijeli globalnoj antici. Kad pišem o istraživačima, zaustavit ću se samo na kratkom opisu njih i njihovih najvažnijih djela jer će detaljnija historiografska analiza biti u sljedećim brojevima. Što se tiče projekata i institucija, koncentrirao sam na one koji se bave globalnom antikom što znači da nisam uvrstio projekte koji su povezani s globalnim srednjim vijekom, inače vrlo propulzivnim konceptom u posljednjih nekoliko godina, ili s različitim prapovijesnim globalnim projektima.

Počeci

Istraživanja globalne antike stidljivo su počela provirivati u prvom desetljeću 21. stoljeća, no to ne znači da se pojedine kulture, civilizacije i politički entiteti nisu počeli zajednički istraživati znatno prije. Znanstvenici su koristili različite oblike (uspoređivanje, povezivanje, prožimanje), metodologije (vizualna, sadržajna i diskurzivna analiza) i discipline (filozofija, lingvistika, povijest) vezane uz globalnu antiku. No, kako sam u prethodnom tekstu zabilježio, rijetki su bili sustavni doprinosi za više od dvaju političkih entiteta. Uz to, sami su počeci, kako to bilježi Walter Scheidel na primjeru Mediterana i Dalekog istoka, prožeti intelektualnom i filozofskom poviješću. Tek se u posljednjim desetljećima počinju otvarati prožimajuća, povezujuća i komparativna istraživanja iz perspektive povijesnih znanosti kao i otvaranje u vidu više neovisnih regija – političkih entiteta.

Istraživači

Istraživače možemo podijeliti u nekoliko skupina ovisno o disciplinama: arheologija i antropologija; povijest umjetnosti; povijest i politologija; lingvistika, filologija i klasični studiji; te filozofija, intelektualna povijest i historija ideja.

Među arheolozima možemo uočiti dva pristupa: komparativni (B. Trigger, A. T. Smith, M. E. Smith) i povezujući (Warwick Ball, niz eksperata za Putove svile). Zasigurno je najzanimljivije ime kanadskog arheologa Brucea Triggera koji je vrhunac postigao knjigom Razumijevanje ranih civilizacija: komparativna studija (*Understanding Early Civilizations: A Comparative Study*) iz 2003., ali je svoje prve interese i radove iz komparativne i globalne antike objavljivao ranih sedamdesetih (npr. rad *Determinants of Urban Growth in Pre-Industrial Societies* iz zbornika *Man, Settlement, and Urbanism* pod uredništvom trija Peter J. Ucko, Ruth Tringham i G. W. Dimbleby). Kao obučeni egiptolog i afrikanist Trigger je prvotno pisao o urbanizaciji u raznim krajevima, a potom i o drevnom Egiptu u komparativnom kontekstu. To su očito bili preludiji za veliko (preko 750 stranica) i kapitalno djelo *Razumijevanje ranih civilizacija: komparativna studija (Understanding Early Civilizations: A Comparative Study)* u kojemu je obradio Egipat, Mezopotamiju, Kinu dinastije Shang, Inke, Maje, Azteke i Nigeriju/Benin u vrijeme Yoruba u komparativnoj niši. Paralelno koristeći usporedbe sličnosti i razlika, Trigger ocrta rane civilizacije u kontekstu ljudskog ponašanja, a ne njihovih povijesnih doticaja i konekcija.

Druga važna figura globalne antike američki je arheolog Adam Thomas Smith, inače specijalist za Kavkaz, koji je napisao nekoliko važnih knjiga o globalnom antičkom svijetu uključujući *Politički krajolik (The Political Landscape)* iz 2003. u kojoj obrađuje poveznicu između političkih entiteta i prostora u kontekstu Mezopotamije, Urartua u Armeniji i Maja. Koristi različita vrela uključujući povijesne tekstove, epigrafsku ostavštinu i materijalnu kulturu. Treći važan istraživač je Michael E. Smith, arheolog s Državnog sveučilišta Arizone koji se istaknuo posljednjom knjigom *Gradski život u prošlosti: prapovijest energizirane gužve (Urban Life in the Distant Past: The Prehistory of Energized Crowding)* iz 2022. u kojoj je razvijao ideju gustoće i broja stanovnika u ranim gradovima kao uzroka svih drugih aspekata (razvoj država, trgovine, kućanstava itd.). On se već dugi niz godina bavi komparativnom arheologijom urbanizma što je rezultiralo brojnim publikacijama.

Iz perspektive povezivanja i prožimanja političkih entiteta u antičkoj Afroeuraziji najznačajnije su radove ispisali stručnjaci za tzv. Putove svile. To je posebno naglašeno iz Kine, Irana i Centralne Azije pa je plod brojnih istraživanja upravo ispisan u tim zemljama i jezicima. Australско-britanski arheolog Warwick Ball ispisao je monografiju *Rim na istoku (Rome in the East)* iz 2016. u kojoj objašnjava rimsku poveznicu (gotovo fascinaciju istokom) preko različitih arhitektonskih i arheoloških spomenika.

Među povjesničarima treba izdvojiti Waltera Scheidela, austrijsko-američkog povjesničara i klasičara specijaliziranog za rimsku povijest, koji je započeo s komparativističkim studijama Kine i Mediterana što je rezultiralo s nekoliko zbornika: *Moć države u antičkoj Kini i Rimu (State power in ancient China and Rome)* iz 2015., *Rim i Kina: komparativne perspektive antičkih carstava (Rome and China: comparative perspectives on ancient world empires)* iz 2009., *Dinamike antičkih carstava: moć države od Asirije do Bizanta (The dynamics of ancient empires: state power from Assyria to Byzantium)* iz 2009. Publicirao i niz radova iz komparativne perspektive uključujući političko-povijesne i politološke teme (teorije država i carstava, propast carstava, razvoj institucija), društvene i ekonomske povijesti (novac i tržište, nejednakosti i demografija, gospodarstvo) kao i interdisciplinarnu antike (klima, biologija).

Druga važna historiografska figura je David Engels, belgijsko-poljski antičar koji istražuje Rim i Perziju, a u posljednje je vrijeme radio na usporednim životopisima pojedinih vladara u Rimu, Perziji i Kini. Sljedeće je ime Hyun Jin Kim, australski starovjekovni povjesničar sa Sveučilišta u Melbourneu koji se bavi dvjema velikim temama. Prva je njegova tema usporedba i povezivanje grčko-rimskog i kineskog svijeta što je opredmečeno u djelima *Etnicitet i stranci u antičkoj Grčkoj i Kini (Ethnicity and Foreigners in Ancient Greece and China)* iz 2009., *Geopolitike u kasnoj antici: sudbina velesila od Kine do Rima (Geopolitics in Late Antiquity: The Fate of Superpowers from China to Rome)* iz 2018., *Rim i Kina: dodiri (Rome and China Points of Contact)* iz 2021. Drugi mu je predmet interesa Središnja Azija i Huni, realizirano u publikacijama *Huni, Rim i rođenje Europe (The Huns, Rome and the Birth of Europe)* iz 2013., *Huni (The Huns)* iz 2016., *Euroazijska carstva u antici i ranom srednjem vijeku: kontakti i razmjene između grčko-rimskog svijeta, središnje Azije i Kine (Eurasian Empires*

in *Antiquity and the Early Middle Ages: Contact and Exchange Between the Graeco-Roman World, Inner Asia and China* iz 2017. Naredni je povjesničar iz Warwicka Michael Scott koji je objavio knjigu *Antički svijetovi: velika povijest istoka i zapada (Ancient Worlds: An Epic History of East and West)* u kojoj autor povezuje i prožima euroazijski svijet utemeljen na određenim zajedničkim svojstvima i sličnostima datiranima u 6. st. pr. Kr. (vrijeme političkih, ideoloških i filozofskih promjena), 3. st. pr. Kr. (ratni pohodi, vojna doktrina i početak carstva te dugoročno Puta svila) i 4. st. po Kr. (širenje novih religija, prožimanje svjetovne i religijske vlasti). Povezujuću povijest Putova svile ispisuju Liu Xinru, američko-kineski povjesničar koji se specijalizirao za međusobne odnose Indije i Kine da bi poslije napisao knjigu *Put svile u svjetskoj povijesti (The Silk Road in World History)* iz 2010.

U kontekstu lingvistike i filologije izdvajam sinologa Wangu Haichenga koji je napisao knjigu *Pisanje i antičke države: rana Kina u komparativnoj perspektivi (Writing and the Ancient State. Early China in comparative perspective)*. U navedenoj knjizi pozicionira pisanje u kontekstu razvoja pojedinih starovjekovnih država od Kine pa do Mezopotamije, Egipta, Mezoamerike i Južne Amerike. Autor je knjigu podijelio u tri veće cjeline, a svaka se sastoji od dva dijela: ugrubo napisano, ostatak svijeta (Bliski Istok i Amerika) i Kina. Za komparativne studije Rima i Kine iz područja klasične filologije, historiografije i filozofije nezaobilazan je Fritz-Heiner Mutschler koji je radio u Njemačkoj, Francuskoj, SAD-u i Kini. Njegovi su radovi uspoređivali različite aktere (Ciceron, Tacit, Konfucije, Sima Qian), usporedbu carstva, ali on je napisao i brojne prikaze knjiga o Rimu i Kini.

Povijest ideja i filozofije u globalnoj antici najviše se odražava u djelima Geoffreya Lloyda kao što su *Protivnici i autoriteti: istraživanja starogrčke i kineske znanosti (Adversaries and authorities: investigations into ancient Greek and Chinese science)* iz 1996., *Ambicije znatiželje: razumijevanje svijeta u antičkoj Grčkoj i Kini (The ambitions of curiosity: understanding the world in ancient Greece and China)* iz 2003., *Antički svijetovi, moderne refleksije: filozofske perspektive o grčkoj i kineskoj znanosti i kulturi (Ancient worlds, modern reflections: philosophical perspectives on Greek and Chinese science and culture)* iz 2004., *Zabluda o neranjivosti: mudrost i moral u staroj Grčkoj, Kini i danas (The delusions of invulnerability: wisdom and morality in ancient Greece, China and today)* iz 2005., *Principi i prakse u starogrčkoj kineskoj znanosti (Principles and practices in ancient Greek and Chinese science)* iz 2006. Uz njega, o sličnim su temama pisali Jeremy Tanner, Roger T. Ames, itd.

Institucije i projekti

Među institucijama koje se bave globalnim antičkim svijetom izdvajaju se Institut za istraživanje antičkog svijeta ([Institute for the study of the ancient world](#)) pri Njujorškom sveučilištu (NYU), [Centar za komparativne studije antike](#) pri Kineskom sveučilištu u Hong Kongu i [Institut za povijest antičkih civilizacija](#) pri Sjeveroistočnom normalnom sveučilištu u Changcunu u Kini.

Njujorški Institut za istraživanje antičkog svijeta osnovan je 2008. sredstvima Fondacije Leon Levy, mjesto je za istraživanje antičkog svijeta i sastoji se od niza stručnjaka iz arheologije, povijesti, klasičnih studija, povijesti umjetnosti i srodnih disciplina koji se bave raznolikim područjima Afroeuroazije. Nažalost, ovaj institut ne uključuje druge dijelove globalne antike, kao npr. Srednju i Južnu Ameriku. Centar ima svoj doktorski program i dom je doktorandima i postdoktorandima kao i nizu gostujućih profesora.

U Kini postoji Centar za komparativne studije antike pri Kineskom sveučilištu u Hong Kongu pod vodstvom Poo Mu Choua. Centar kao i slične institucije izdaje zbornike, organizira konferencije, predavanja i radionice. Drugi kineski centar je Institut za povijest antičkih civilizacija pri Sjeveroistočnom normalnom sveučilištu u Changcunu. To je institucija sa širokim međunarodnim kadrom (minimalno tri strana profesora uz kineske stručnjake) i katedrama za egiptologiju, asirologiju, hetitologiju, grčki i rimski svijet, kasnu antiku. Osnovan je 1984. na inicijativu profesora Zhou Guchenga, Wu Yujina i Lina Zhichuna, a od 1986. izdaju i svoj časopis pod nazivom Časopis za antičke civilizacije. Kao što možemo pročitati, Institut je zapravo sličan američkim odjelima za klasične studije što znači da obuhvaća Mediteran i Bliski istok, dok ne obuhvaća azijske političke entitete u npr. Indiji ili Kini.

Jedan od najzanimljivijih projekata, a ujedno i jedan od preteča kasnijih komparativističkih pristupa, o globalnoj antici (u veoma širokom shvaćanju) nastao je u Kopenhaskoj centru za polise. Naime, tamošnji istraživači koncentrirali su se na polise i sustav gradova-država u globalnom kontekstu te su pripremili projekt o 36 različitih grado-

va-država od prapovijesti do 19. stoljeća. Iako ovakav projekt izlazi iz okvira globalne antike, to je važan koncept analiziranja polisa (i sličnosti/razlika s gradovima-državama) u globalnom kontekstu.

Na Stanfordu je postojao projekt Antička kineska i mediteranska carstva u komparativno-historijskoj perspektivi – ACME ([The Stanford Ancient Chinese and Mediterranean Empires Comparative History Project](#)) koji je predvodio Walter Scheidel. To je jedan od prvih i sveobuhvatnijih projekata istraživanja Kine i Rima u komparativnoj perspektivi, a ciljevi projekta su, između ostalog, uspostava teorijskog okvira i koncepta za komparativna istraživanja antičkog svijeta, potom fokus na povijest uzročnosti i formiranja država u Kini i Rimu kao i na kraj carstava u vidu koncepta velike razlike (Great Divergence).

Drugi je veći projekt nazvan Grupa za istraživanje i poučavanje komparativne antike ([Comparative Antiquity Research and Teaching Collaboration](#)) na Princetonu, a vodio ga je sinolog Martin Kern u rasponu od 2018. do 2021. Ta je inicijativa obuhvaćala širok raspon aktivnosti od kreiranja kolegija, organiziranja radionica, znanstvenih i studentskih konferencija, čitalačkih grupa do gostujućih istraživača.

Veoma je koristan i zanimljiv kanadski projekt Globalnih antika ([Global Antiquities](#)) pod vodstvom sinologinje Griet Vankeerbergen i klasičara Hansa Becka. Sjedište projekta je Sveučilište McGill u Montrealu. Središnja os projekta usporedba je klasične Kine te antičke Grčke i Rima u kontekstu ljudi, mjesta i performansa. Osim dvaju zbornika nastalih iz radionica projekt obuhvaća detaljnu bibliografiju, potom prijevode, radionice te brojne doktorske studente.

Među novijim istraživačkim klasterima posvećenima ovoj temi izdvajam Globalnu antiku na Kalifornijskom sveučilištu u Los Angelesu ([Global antiquity](#)). Radi se o međudjelnoj inicijativi koja obuhvaća cijeli niz stručnjaka zaposlenih na UCLA-u na širokom geografskom području koje obuhvaća cijeli svijet u predmodernu doba što znači da su uključeni i prostori koji izostaju iz antičke perspektive (npr. Amerike, subsaharska Afrika). Drugim riječima, sveučilište je uvezala niz svjetskih poznatih stručnjaka u novu inicijativu. Dovoljno je pročitati imena najvećih u svojim poljima kao što su Monica Smith, Lothar Von Falkenhausen, Greg Woolf, Rahim Shayegan, Stella Nair, itd. Ova je institucija primarno zamišljena kao administrativna pomoć postojećim djelatnicima. Jedan od izazova i problema ovoga klastera nedostatak je konceptualnog povezivanja što se i navodi u misiji jer na UCLA-u gotovo i nema stručnjaka koji promišljaju globalnu antiku što naravno ne isključuje stručnost pojedinaca za sva polja istraživanja.

Pekinško sveučilište u suradnji s londonskim UCL-om organiziralo je projekt i konferenciju Materijalizacija carstva u antičkom Rimu i Han Kini (Materialising Empire in ancient Rome and Han China) koje je rezultiralo istoimenim zbornikom.

Projekt Globalna antika ([Global Antiquity](#)) postoji i na Sveučilištu Friedrich-Alexander u Erlangen-Nürnbergu u Njemačkoj pod vodstvom dvoje povjesničara – Charlotte Köckert i Hans-Ulricha Wiemera. Iako ima zvučan naziv, projekt je zapravo zamišljen kao analiziranje Rimskog Carstva kao globalnog carstva i prožimanju globalizacije i kulturne raznolikosti.

Vrijedno je spomenuti i projekt Globalnih antika pri Sjeverozapadnom sveučilištu u SAD-u (Northwestern's Global Antiquities) u kojemu sudjeluju trojica profesora istoga sveučilišta i u sklopu inicijative imaju projekte vezane uz nastavu antike, popularnoznanstveni projekt Antika u gradu kao i brojna gostujuća predavanja.

Doktorski projekti

Uz različite institucionalne projekte postoje i pojedini individualni projekti u pravilu realizirani kao doktorska istraživanja. Kanadska istraživačica Rebecca Robinson obranila je doktorsku disertaciju pod nazivom *Kultovi i kalendari u antičkim carstvima Qin-Han i Rima* na Sveučilištu McGill u Montrealu 2016. g. Ova je doktorska radnja posvećena usporedbama reformi kalendara i carskog kulta u formativnim godinama dvaju carstva te je fokus na imperijalnom kultu u kojemu je središnja figura samog imperatora praćenog obilnim državnim pokroviteljstvom. Koristeći usporedbu, autorica uočava sličnosti u korištenju astronomskog i religijskog znanja kako bi se osnažio imperijalni kult, a time i konsolidacija moći ocrтана u osobi cara. Dakle, Robinson se posvećuje strukturama

i načinima na kojima počiva prožimanje religijskih institucija i novog imperijalnog poretka.

Autor ovih redaka napisao je disertaciju posvećenu refleksiji i ogledalima u Qin-Han i Rimskom Carstvu naziva *Refleksija u Qin-Han i Rimskom Carstvu: komparacija antičkih ogledala* koja je obranjena 2021. na Sveučilištu Capital Normal u Pekingu. Spomenuta je doktorska teza zamišljena kao komparativno-arheološka pri čemu je fokus stavljen na koncept refleksije u vidu razumijevanja političkih i društvenih procesa pa su navedene refleksije podijeljene temporalno (pred-, peri- i post-) i tematski (carstva, religija, društveni identiteti i ljepota). Kao specifična studija slučaja odabrana su zrcala kao sitni arheološki predmeti koji su proizvedeni u značajnoj količini da su mogli biti tokeni za transfer velikih ideja.

Časopisi

Iako postoji mnoštvo časopisa koji objavljuju radove iz globalne antike, zasad je jedan časopis posvećen isključivo toj temi. Radi se o časopisu *Globalna antika* ([Global Antiquities](#)) koji izdaje Sveučilište u Pittsburghu i trenutno ga uređuje klasičar Jacques A. Bromberg. Koliko mi je poznato, u trenutku objave ovoga rada (lipanj 2023.), časopis još nije objavilo prvi broj. U pozivu na radove navode kako primaju radove na nekoliko jezika: engleskom, francuskom, španjolskom, portugalskom, talijanskom i njemačkom. Njihov je fokus na globalnim problemima u svijetu (primjerice, siromaštvo, rat, ksenofobija, nacionalizam, migracije, terorizam, imperijalizam, rasizam itd.) i razumijevanjem ljudskih društava u kontekstu prijelaza, tijeka, struktura, sustava, pokreta, međuovisnosti, prožimanja i nadilaženja koncepta država ili nacija kao vodećih jedinica za istraživanje i razumijevanje prošlosti.

Drugi časopis koji nazivom upućuje na globalne diskusije u starovjekovnom svijetu je *Časopis za antičke civilizacije* ([IAC](#)) u izdanju Instituta za povijest antičkih civilizacija pri Sjeveroistočnom normalnom sveučilištu u Changcunu. Ta publikacija izlazi u dva sveska godišnje, a dominantno objavljuju radove o Mediteranu, Bliskom istoku i Kini. Časopis objavljuje radove na engleskom, njemačkom i francuskom.

Napomena za kraj

Čitanjem ovog eseja čitatelju/ici može upasti u oko važna impresija koja ima uporište. Naime, vidljiva je dominacija tekstova i autora iz anglosaksonskog područja (posebno Amerike). Iako to može ostaviti gorak i razočaravajući okus, posebno u kontekstu suvremenih trendova u humanistici o dekolonizaciji i globalnom pogledu, moram navesti da je globalna antika još uvijek dominantno vezana uz anglosaksonsko područje. Neki argumenti navedeni su u prethodnom tekstovima (npr. problem edukacije, specifičnosti istraživanja pojedinih regija, potrebna multijezičnost, niz posebnih znanja itd.), ali nužno je istaknuti i društveni kontekst jer su određene teme znatno više potaknute u pojedinim društvima i zajednicama, kao npr. rasa u Americi, ekologija u Skandinaviji, nacionalni narativi u Kini i Indiji itd. Upravo iz globalnog pogleda i određene svjetske prisutnosti američke akademije proizašli su interesi za globalni antički svijet što je bilo moguće uz financijsku podršku, brojnost stručnjaka za pojedine teme i regije koji rade na istoj instituciji te organizacijske resurse pa su se zato takvi projekti i teme najviše razvili.

Tragom prethodnih tekstova i ovaj je tekst naslovljen brojkom, u ovom slučaju rimskom brojkom za numeru 3. Ova će praksa slijediti i naredne tekstove.

Prijedlog za citiranje (APA stil):

Đurđević, G. (2023). Globalna antika III: istraživači, institucije i projekti. *Poučavanje povijesti*, II(1), 162–166.